

MLADINSKI PERIODIČNI TISK

Referati s strokovnega posvetovanja v okviru sklepnih prireditev 15. festivala Kurirček 16. decembra 1977.

Mitja Vošnjak

Ljubljana

RAZMIŠLJANJA O SLOVENSKEM PIONIRJU PO PETINTRIDESETIH LETIH*

Formalni sklep o izdajanju *Slovenskega pionirja* je sprejel Glavni iniciativni odbor Zveze slovenske mladine julija 1943, nikakor pa ne komisija za šolstvo pri SNOS, kot sem to nedavno zasledil v sicer zelo skrbno in lepo pripravljeni publikaciji *Skozi trnje do svobode*.¹

Pogoje za ustanovitev lista pa je dejansko zagotovila široka aktivnost slovenskih pionirjev na neosvobojenem ozemlju in zlasti še na ozemlju, ki je že bilo osvobojeno. Sicer je o delu otrok, ki so se znašli v okoliščinah boja našega ljudstva za svobodo, pisala že *Mladina* in še prej *Mlada Slovenija*. V članku »Papirnate so naše čake in puške naše iz lesa« je tako pisala dvojna številka 8-9 *Mladine* za junij in julij 1943:

»Kako se mi borimo, ki nimamo pušk... Radi hodimo na sestanke. Tam se pomenimo, kako bomo pomagali našim hrabrim borcem partizanom, ki se s puško v roki borijo za svobodo... Mi, mladina svobode, pa pridno zbiramo prostovoljno vse, kar je v naši moči. Tudi z delom pomagamo in bomo pomagali posebno onim družinam, ki imajo sinove pri partizanih...«

Ali pa:

»Tako moramo tudi mi podpirati našo partizansko osvobodilno vojsko... Mi se moramo učiti in od mladih nog organizirati, da bomo znali svobodo pravilno uživati... Imamo tudi puške, lahke in težke strojnice, seveda iz lesa. Pa včasih imamo kakor prave vojaške vaje.«

* Mitja Vošnjak je bil prvi urednik *Slovenskega pionirja*. Leta 1943 je uredil tri številke, v II. letniku leta 1944 še 1. številko. (Prim. Pleničar Boža: *Pionir in Slovenski pionir*. Bibliografsko kazalo. 1945/46-1969/70, 1943-1945. Ljubljana, Mladinska knjiga 1970.) Op. ured.

¹ Pregl Tatjana: *Skozi trnje do svobode*. — Ljubljana, Mladinska knjiga 1977. (Pionirjeva knjižnica.)

Ali pa v članku iz *Mladine* konec maja, ki posreduje nagovor komisarja pionirjev članom svoje čete:

»Fantje, da mi ne boste kleli. To je sramota za pravega partizana. Južino si razdelite po bratsko. Ljudi na cesti ne ogovarjajte. Ne pripovedujte, kdo ste. Ne tekajte po njivah in po travi. Če srečate Malčo ali Tono, ki hodita z Italijani, ju zasmehujte. Da mi ne bi kdo Italijanom kaj odgovarjal, italijanščine ne razumemo.«

Ali pa poročilo o tekmovanju v Beli Krajini, kjer se je najbolj izkazal Suhor, saj so »nabrali 260 kg fižola, 89 kg koruzne moke, 14 kg suhega lipovega cvetja, 3,5 kg masti, 68 kg bele moke, 93 kg krompirja in to vse še pred začetkom žetve. Razen tega so še posebej oskrbovali vojsko. 10 delovnih čet je delalo na poljih partizanskih družin in na belogardistom zaplenjenih poljih 20.000 ur...«

Kljub precejšnji pozornosti, ki jo je glasilo Zveze slovenske mladine posvečalo najmlajšemu odredu naše revolucije, pa je postajalo vedno bolj nujno, da dobe pionirji svoj lastni list. Takšen sklep je sporočila v začetku avgusta *Mladina*, ko je napisala:

»Pionirjem, ki so postali res že zelo pridni, ki pomagajo povsod pri našem delu, bomo dali majhno nagrado za njihovo marljivost. Pričeli bomo izdajati poseben list. Seveda, če bodo pridni ostali, če bodo radi prebirali ta časopis in če bodo tudi sami vanj kaj napisali. Prva številka bo izšla v nekaj dneh.«

V začetku izhajanja *Slovenskega pionirja* seveda ne moremo govoriti o nekakšnem uredništvu ali o urednikih. Uredništvo lista sem pač za prvih nekaj številk sprejel še kot eno od dodatnih opravil sam, za ilustracije je poskrbel slikar Ive Šubic, tiskanje oziroma razmnoževanje na ciklostilski tehniki pa je prevzela partizanska tiskarna Urška. Še majhen nesporazum, ki se že nekajkrat ponavlja, v Gubčevi brigadi nisem bil in torej nisem mogel priti iz nje nazaj v Ljubljano, da bi tam urejal *Mladino* in opravljal posle sekretarja okrožja SKOJ in ZSM — gre vsekakor za zamenjavo z bratom Sergejem.

Že v drugem letu izhajanja, torej v letu 1944, so se objektivni pogoji za izdajanje lista bistveno izboljšali, kar velja za tehniko samo, saj je prva številka izšla že normalno tiskana, še zlasti pa za nastanek kroga sodelavcev lista. Na osvobojenem ozemlju se je zbralo precejšnje število pisateljev in slikarjev, ki so se z ljubeznijo lotili tudi sodelovanja pri *Slovenskem pionirju*. Sicer pa sem se poslovil od uredništva lista in sega to obdobje že preko okvirov, ki sem si jih zastavil za svoj prispevek.

Osnovno vprašanje, ki bi ga rad osvetlil v zvezi s sklepom o izdajanju *Slovenskega pionirja*, je stvar uredniškega koncepta lista: šlo je namreč za odločitev, ali pričnemo izdajati list za pionirje, ki bi imel težišče na kvalitetnem branju, kakršnega pač otrok vselej potrebuje, ali pa se usmerimo v izdajanje glasila pionirjev, ki naj bi obveščalo, pojasnjevalo dogajanja, zlasti pa mobiliziralo mlade za še aktivnejše vključevanje v splošno revolucionarne napore ljudskih množic. V izrednih razmerah okupacije, oziroma rojevanja nove ljudske oblasti, v okoliščinah neizprosne boje za svobodo in mobilizacijo celotnega revolucionarnega potenciala smo se odločili, kot je ustrezalo nenormalnim objektivnim pogojem: obveljalo je namreč, da mora biti *Slovenski pionir* politično glasilo slovenskih pionirjev, seveda z željo, da bi bilo to na kulturnen način urejevano in pisano glasilo, kar je zlasti zagotovilo kasnejše sodelovanje vrste pomembnih slovenskih kulturnih delavcev.

O odločitvi, ki jo je bilo treba sprejeti še pred izidom prve številke, sem lahko prvič resno razpravljal šele šest mesecev pozneje, ko je imel *Slovenski pionir* za sabo že prvi letnik s tremi številkami in prvo številko drugega letnika. V februarju 1944, nekaj dni pred konferenco primorske mladine na Štjaku, sva se v taborišču kurirskega terenskega voda v gozdovih nekje nad Senožečami srečala z urednikom primorskega *Mladega roda*, pisateljem France-
tom Bevkom. Skoraj od polnoči pa vse do jutra sva v globokem snegu stala med drevesi, sedeti namreč nisva imela kje, in pretehtala njegove argumente, ki so govorili v korist listu za mladino, seveda z močnim partizanskim poudar-
kom, pa moje razloge, zakaj nam je potrebno politično glasilo pionirske orga-
nizacije. Na koncu, proti jutru, sva se dokopala do ocene, da imava najbrž
vsak po svoje prav. Na Primorskem je bilo pač vse drugače kot drugod v Slo-
veniji, saj je bil tam več kot dve desetletji prepovedan slovenski jezik in zatrt
slovenski tisk.

Ob pričetku izhajanja *Slovenskega pionirja* smo si zamislili, da bi moral
zajeti čim širši krog otrok na osvobojenem in na neosvobojenem ozemlju, se
angažirati v boju proti poskusom okupatorjev in domačih izdajalcev, ki so si
hoteli pridobiti vpliv na mladino, utrjevati v otrokih občutek, da so skupaj z
vsemi ostalimi tudi oni odgovorni za bodočnost vsega ljudstva, nakazovati nuj-
nost udeležbe v boju, seveda v okviru njihovih objektivnih možnosti.

Že vse od začetka okupacije so si zlasti italijanski fašisti poskušali zagoto-
viti vpliv na mladino z najrazličnejšimi obljubami, z uniformiranjem, dajanjem
hrane in podobno. Zlasti mladinska organizacija (in z njo vred tudi *Slovenski*
pionir) je bila odgovorna, da prepreči takšne nakane. V akcijo se je torej
vključil tudi list, ki je v poročilu o pionirjih v Ljubljani zapisal:

»Italijani so jih hoteli pridobiti zase, hoteli so iz njih napraviti Itali-
jane. Začeli so jih na vse mogoče načine vabiti in siliti v GILL, v to
fašistično mladinsko organizacijo. Le malo so jih dobili. Te so potem
oblekli v laške uniforme, pripeli so jim fašistične znake... Še majhne
puške so jim dali... Velika večina pionirjev pa dela drugače. Noče po-
zdravljati po italijansko, pretepa tiste, ki so se prodali Italijanom, trosi
po cestah listke in piše po stenah napise... Nabirajo denar, živež in obleke
za naše partizane in za tiste, ki so zaprti v Italiji...«

V listu je vselej našel prostor vsak prispevek, ki je poudarjal aktivnost
in dejanja naših otrok, takšnih, kakršni so bili, nič več otroci, pač pa prepriča-
ni, da so vsaj pionirji, če že ne pravi partizani. Značilno je pismo kurirčka
Palčka, objavljeno na celi strani prve številke, kjer med drugim pravi:

»Mlad sem še, a vendar razumem, kaj je partizan in kaj okupator.
Sedem bratrancev imam v partizanih in so vsi živi in zdravi. In ko me je
v zgodnjih letih pretresla groza o umorih okupatorja, stopil sem v parti-
zanske vrste, zgrabil za puško in jo nameril na okupatorje. Star sem
komaj 14 let, pa imam puško, bombe, bajonet...«

Značilen je tudi uvodnik v 1. številki, kjer med drugim piše:

»Vaš list bo izhajal samo, če boste pridni tudi ostali. Če se ne boste
pretepali med seboj. Če boste ubogali očeta in mamico, če boste vedno in
povsod pomagali starejšim tovarišem, posebno pa še partizanom, če boste
lepo po naše pozdravljali, če boste radi pokazali komu od nas pot, če
boste še naprej nabirali vse, kar naši junaki potrebujejo, in če boste včasih
v ta vaš list tudi kaj napisali! Seveda o tem, kako živite in kako našim
partizanom pomagate...«

Mimogrede, dozdeva se mi, da gre pri vrsti navedenih in navedenih odlomkov kar za majhen program dela pionirjev, da gre za poskus, združiti agitacijo tudi z vzgojno akcijo, za spajanje trajnih vrednot z novimi, ki so odraz izrednih pogojev, za nekakšne skromne nove revolucionarne etike.

Željo, da zagotovimo tudi otrokom dostopno informacijo o političnih dogajanjih ilustrirata najbolj dva primera: dve povesti o barvah pomenita poskus, pojasniti transformacijo raznih tipov kvizlinških enot v drugačne formacije z naravnim pojavom spreminjanja zaščitnih barv pri kameleonu, ki seveda bistva živali nič ne spremeni, po drugi strani pa zgodba o Tončku v obliki prvega partizanskega stripa, ki na osnovi resničnih doživljajev pripoveduje pionirjem o nastanku Užiške republike, vključevanju Slovencev-izseljencev v partizane, Titovi vlogi v revoluciji, o zločinah nemških okupatorjev, četniškem izdajstvu in dejavnosti pionirjev.

Kako se je list angažiral na mobilizaciji najmlajših, naj pokaže nekaj primerov: Slikanica s kratkimi teksti — pionirji pobirajo po opravljeni žetvi na njivi izgubljeno klasje; pionir dobi od mame malico in jo prosi, naj mu da še kos kruha za partizane; pionir je nabral pol kilograma suhega lipovega cvetja za partizansko bolnišnico; pionir se upira, da bi mu čevljar napravil nove čevlje, ker naj usnje raje porabi za obutev partizana; pionir najde izgubljen naboj in takoj ve, da ga mora predati partizanom.

Ali pa dopis iz Dolenjskih Toplic, kjer so si pionirji napravili puške in strojnice iz lesa:

»Mamice pa so slišale o tem, bale so se, da bi Italijani videli puške in so jih zato pokurile. Pionirji pa se ne dajo, saj vedo, da ni važno, če imajo puške, saj z njimi našim partizanom sploh ne morejo pomagati, važno je samo to, da delajo kaj takega, kar partizanom res koristi. Kaj če bi šli iskat celo granate? ...«

Ali dopis iz belokranjske vasi Bojanci:

Po topovskem obstreljevanju vasi se je zgodilo — »Cela vojska naših najmlajših junakov se je zbrala, se oborožila z lopatami in šla na delo. Ves dan so se trudili, pa so le izkopali granato, ki se je zarila globoko v zemljo ... Prišli so v vas in presenečenim partizanom dali tako lepo darilo (namreč 6 neeksplodiranih granat).«

Navedel bi še dva citata, ki pojasnjujeta aktivnost številnih slovenskih pionirjev in seveda tudi uredniški koncept lista. V uvodniku številke, ki je izšla po kapitulaciji Italije, je *Slovenski pionir* pisal:

»Z zbiranjem obleke in hrane za našo vojsko, z listkovnimi in napisnimi akcijami in z mnogim drugim delom ... ste mnogo pripomogli k delni osvoboditvi ... Delo pionirjev še ni končano, vi pionirji ... se boste prav gotovo še bolj junaško borili proti Nemcem in vsem izdajalcem ...

Premлади ste še, da bi lahko prišli za orožje in odšli v partizane (podčrtal avtor), toda kljub temu lahko tudi doma ogromno prispevate k naši dokočni in popolni zmagi ... Tekmovali boste med seboj, kdo bo bolj pomagal naši narodni vojski — slovenskim partizanom. Če vas bo kakšen partizan vprašal za pot, mu jo boste takoj pokazali, karkoli vas bo vprašal, mu boste lepo odgovorili. Opazovali boste, kje se skrivajo ostanki beloplavih izdajalcev. Če boste kje izvedeli za kakega izdajalca, ga boste takoj javili naši narodni oblasti OF. Še naprej boste vršili listkovne in napisne akcije. Pomagali boste doma, pomagali kmetom pri delu, hodili na sestanke. Opazovali boste, kaj delajo Nemci, iskali boste

obleko, odeje in živež, vse, kar so pustili Lahi, in nosili to partizanom. Po delu pa boste sredi vasi zapeli naše pesmi...!»

Na prvem kongresu Zveze slovenske mladine v Kočevski Reki pa je predstavnik pionirjev povedal, »da so se pionirji že ves čas naše osvobodilne borbe borili. Borili so se po svojih močeh. Niso mogli prijeti za orožje (podčrtal avtor), zato pa so na drugačen način pomagali naši vojski. Nabirali so hrano, obleko in obutev za naše borce, prenašali sporočila, kazali pot našim partizanom in še mnogo drugega«.

Posebej bi se zadržal pri obeh podčrtanih stavkih. Sicer je res, da je marsikateri pionir v času revolucije sodeloval v oboroženih akcijah, se vključil v partizanske enote in se izkazal dejansko kot vzoren borec. O takšnih primerih je mladinski tisk seveda s ponosom poročal. Značilno pa je, da v času maksimalnih naporov za mobilizacijo novih borcev (mladinska organizacija je na osvobojenem ozemlju sprejela tudi sklep, da morajo vsi mladinci, ki so še politično delali na terenu, oditi v vojaške enote in jih naj na terenu zamenjajo dekleta), ne zasledimo nikjer nobene agitacije za vključevanje otrok v oborožene akcije ali v partizanske enote. Takšna akcija bi namreč bila predvsem nesmiselna in avanturistična, razen tega pa še vzgojno povsem nesprejemljiva!

Vsekakor je zanimivo tudi vprašanje odnosa lista *Slovenski pionir* do šole, saj je vsakomur znano, da so odnosi med šolo in med učencem dostikrat precej različni, kar je odvisno prav toliko od ljudi v šoli kot od samega šolskega sistema.

V času okupacije se je odnos med mladino v šoli in med šolo do skrajnosti zaostрил. Ker je poskušal okupator uporabiti šolo kot orožje proti patriotski zavesti mladih ljudi, je pač največji del mladine gledal na takšno šolo kot na enega med mnogimi sovražnimi objekti, ki jih je treba onemogočiti. Vrstile so se torej borbene akcije proti fašizirani šoli — na področju pod italijansko okupacijo bojkot učenja italijanščine, rimskega pozdrava in fašistično usmerjenega dela pedagoškega kadra (na področju pod nemško okupacijo pa je bila slovenska šola prek noči itak likvidirana). Vse večje število učencev je šole zapuščalo — zaradi izključitev, izseljevanja, zapiranj ali odhoda v partizane. Marsikje so imeli mladi ljudje zaradi svojega negativnega odnosa do šole doma težave: starši so se pač bali, da bodo to izgubljena leta. Okrožni odbor Zveze slovenske mladine v Ljubljani je sprejel zato pomladi 1943 izjavo in obljubil vsem, ki bi izgubili kakšno leto šolanja, da jim bodo po koncu vojne priznana vsa zamujena leta (zaradi te izjave, za kakršno seveda okrožni odbor ni imel nobenih pooblastil, je doživel kritiko poverjenišтва Izvršnega odbora OF, izjava pa je vkljub temu ostala, pomirila marsikje zaskrbljene starše, po vojni pa je ljudska oblast dejansko zagotovila pogoje, ki so omogočili nadoknaditi izgubo, povzročeno zaradi odsotnosti angažiranih mladincev iz šole).

Potem pa se je pojavila na osvobojenih ozemljih, še posebej po kapitulaciji Italije, nova, partizanska slovenska šola. Do takšne šole je zavzela Zveza slovenske mladine, torej tudi pionirska organizacija in list *Slovenski pionir*, povsem drugačen odnos, kakršnega pri nas najbrž še ni bilo nikoli prej. *Slovenski pionir* se je vključil v agitacijo za ustvarjalen odnos najmlajših do šole s prav enako zavzetostjo, kot se je vključeval vselej v agitacijo za njihovo sodelovanje v narodnoosvobodilni borbi. List, ki so ga ob pomanjkanju ustreznega berila sicer marsikdaj prebirali tudi v šolah, pa nikoli ni imel naloge, da to berilo trajneje nadomesti — odsek za šolstvo pri SNOS pa je začel pripravljati posebne publikacije, ki naj bi imele

to nalogo: decembra 1943 je začel tako izhajati ciklostirani *Mladi rod*, oktobra 1944 pa tiskani *Novi rod*. Funkcija *Slovenskega pionirja* je torej ostala takšna, kot jo je list imel že od začetka izhajanja, da še naprej ostane politično glasilo najmlajšega odreda naše revolucije. Dogajalo pa se je vendar nekaj povsem novega, list sicer ni prihajal v šole kot šolski pripomoček, pač pa kot eden od subjektov, ki se vgrajujejo v sistem vzgojno-izobraževalnega dela. Vzgoja in izobraževanje od takrat naprej pa vse do današnjih dni ni več enostranski proces, kjer bi bila mladina predvsem objekt, pač pa edinstvena celota, v kateri delujejo različni aktivni faktorji, poleg šole same, oziroma prosvetnih delavcev v njej tudi mladina, njena organizacija in tudi njen tisk.

Zusammenfassung

Im August 1943, während des Partisanenkampfes, begann in Slowenien die Kinderzeitschrift *Slovenski pionir* (Der slowenische Pionier) zu erscheinen. Die ersten Nummern wurden auf einem Vervielfältiger vermehrt, der zweite Jahrgang aber schon gedruckt. Die Illustrationen besorgte der Maler Ive Šubic. Der erste Redakteur des *Slovenski pionir* Mitja Vošnjak berichtet nach 35 Jahren über die Entstehung der Zeitschrift, über ihre Aufgaben und über das Redaktionskonzept. In den ausserordentlichen Umständen der Okkupation, des unerbittlichen Freiheitskampfes und der Mobilisierung des gesamten revolutionären Potentials wurde der Entschluss gefasst, dass der *Slovenski pionir* das politische Organ der Pionierorganisation werden soll, das Nachrichten verbreiten, Begebenheiten erklären, einen möglichst weiten Kinderkreis auf dem befreiten und unbefreiten Gebiet erfassen und ihr Bewusstsein festigen soll.

Mit zahlreichen Beispielen aus den Beiträgen im *Slovenski pionir* illustriert der Verfasser, worüber man in der Zeitschrift schrieb und wie sie sich bei der Mobilmachung der Jüngsten für Tätigkeiten, die ihren Kräften angepasst waren, engagierte. Der *Slovenski pionir* bot auch den Kindern zugängliche Informationen und berichtete über die Tätigkeit und die Handlungen der Kinder selbst. Besonders bedeutend war die Einstellung dieser Zeitschrift zu den Partisanenschulen, die auf den befreiten Gebieten eröffnet wurden. Der *Slovenski pionir* schloss sich der Agitation für eine schaffensfreudige Beziehung der Jüngsten zur Schule an, obwohl ihre Aufgabe nicht darin bestand, ein Schulhilfsmittel zu werden, denn zu diesem Zweck bereitete man besondere Publikationen vor. Es bestand aber der Wunsch, dass der *Slovenski pionir* eine kulturvoll redigierte und geschriebene Zeitschrift vorstellen sollte. Auf dem befreiten Gebiet kam eine ziemlich grosse Zahl von Schriftstellern und Malern zusammen, die liebevoll auf die Arbeit bei der Zeitschrift für die Jüngsten Hand legten.